

De Gamla Flygande Holländarna

Pendlande invandrare med dubbla tillgångar

Fereshteh Ahmadi

Lars Tornstam

Djupintervjuer med äldre iranska invandrare som regelbundet pendlar mellan sitt ursprungsland och Sverige, har använts för att förstå innebörden av detta pendlande. Är "Den Flygande Holländaren" främmande och rotlös i båda samhällena eller en person som framgångsrikt förenar det bästa från två kulturer? Intervjuerna indikerar att, samtidigt som intervjupersonerna inte integreras i det nya samhället och bibehåller sin ursprungliga etniska identitet, så ändrar de delvis sin bild av den egna kulturen och talar för vissa aspekter av värdssamhället kultur. De har också funnit att de två kulturerna motsvarar skilda sociala och psykologiska behov, vilka de följaktligen uppfyller genom att pendla mellan de båda länderna. De intervjuade representerar alltså en "Gammal Flygande Holländare" som inte är alienerad utan snarare varit framgångsrik i att tillvarata det bästa från två kulturer.

Fereshteh Ahmadi är fil.dr. i sociologi och arbetar som forskare inom den socialgerontologiska gruppen vid sociologiska institutionen, Uppsala universitet. Lars Tornstam är professor i sociologi med särskild inriktning mot socialgerontologi och ledare för denna grupp.

TEORETISK BAKGRUND

Ett relativt nytt migrationsmönster som observerats i Sverige är att äldre invandrare pendlar mellan Sverige och sina födelseländer, varvid de vistas längre tidsperioder i varje land. Frågan är huruvida detta, liksom i den välkända berättelsen, är ett mönster med alienation och rotlöshet eller ett mönster där "Den Gamla Flygande Holländaren" lyckas tillvarata det bästa från två kulturer och agera medlare mellan dem. Känner de förtryllan och "kulturell disfiguration" - ett steg mot avkulturerings? Eller har de förmågan att anpassa sig till den kulturella särprägel i respektive land och dra fördelar av båda, i syfte att berika sina liv i socialt såväl

som kulturellt och andligt hänseende?

Vanliga teoretiska utgångspunkter skulle antyda att "Den Gamla Flygande Holländarens" mönster, såsom en del av ett generellt mönster vid migration i hög ålder, är ett ganska negativt sådant - förbundet med rotlöshet och alienation. Med utgångspunkt från "Double Jeopardy"-begreppet (Dowd & Bengtsson, 1978) kan problemen antas mångfaldigade för äldre immigranter. Att vara invandrare och samtidigt gammal antas samverka negativt.

I den teoretiska diskussionen skulle vi dock vilja hävda möjligheten att åldrande och migration skulle kunna samverka på ett positivt sätt. Kombinationen av en ackumulerad levnadsvisdom och erfarenheter från en ny kultur skulle kunna skapa en möjlighet för de "Gamla Flygande Holländarna" att överskrida vissa psykologiska och kulturella begränsningar och dra fördel av den kulturella särprägel i både ursprungs- och värdssamhället. Vi kommer att referera till denna möjlighet som *Double Asset*-perspektivet. Vissa teorier kan stödja ett sådant perspektiv. Jungs (1930), Eriksons (1950, 1982, 1986) och Tornstams (1989, 1994, 1996) utvecklingsteorier skulle, från något olika utgångspunkter, förutsäga en med mänsklig mognad ökad kapacitet att överträda eller transcendera kulturella olikheter.

Under studiens gång blev det klart att vi, för att förstå innebörden i pendlandet mellan länderna, behöver beakta hur den etniska identiteten förändras med tiden. Teoretiskt anammar vi antagandet att en minskande etnisk identitet, utan integration i värdssamhället, indikerar ett alienations- och rotlöshetsmönster - en kulturell disfiguration. Vi antar å andra sidan också att en ökande eller bibehållen etnisk identitet, med en tendens till en ändrad syn på ursprungskulturen och anammandet av nya mönster, indikerar framgång med att tillvarata det bästa från båda kulturer. En *Double Asset*-situation inkluderande kulturell transcendens.

METOD

Då syftet med studien är att kvalitativt förstå "Den Flygande Holländaren", inte att generalisera resultaten i någon kvantitativ bemärkelse, utnyttjades ett strategiskt urvalsförfarande (purposive sample). Som Reinhartz & Rowels (1988) skriver:

A purposive sample seeks cases that represent specific types of a given phenomenon. The resulting sample allows the investigator to study the range of types rather than determine their distribution of frequency (s. 8).

De intervjuade bestod av 15 iranska invandrare, mellan 60 och 75 år gamla, vilka varje år pendlar mellan Sverige och Iran och tillbringar perioder på minst två månader i Iran.

Nio av de 15 var kvinnor, fem var gifta, tolv hade genomgått grundskoleutbildning och fem hade genomgått gymnasial utbildning. Ingen av de intervjuade var illitterat. Hälften av de intervjuade hade, vid tiden för sin invandring till Sverige, ett arbete i ursprungslandet. Två lämnade Iran av flyktingskäl medan 13 lämnade landet i syfte att återförenas med familjen. Deras barn hade tidigare invandrat till Sverige. Vid tiden för intervjun hade de intervjuade levt i Sverige i mellan sju och femton år. Tanken bakom valet av iranier för ändamålet är att dessa utgör den största invandrargruppen med "främmande kultur" i Sverige.

Som ovan nämndes har vi försökt att förstå fenomenets natur - alltså pendlandet mellan födelselandet och det nya landet - på basis av invandrarnas egen förståelse av detta. Det var därför centralt att beskriva deras situation så som de själva förstår den. För att nå detta syfte har vi använt oss av en kvalitativ metod som fokuserat livsberättelser där dessa sätts in i en holistisk kontext. De intervjuade ombads att fritt berätta historien om sitt liv - i Iran och i Sverige - utan några ledande temata, utom, i de fall det inte spontant berördes, betydelsen av pendlandet mellan länderna, samt den intervjuades bild av vem han/hon är.

Analysprocedur

När de bandade och utskrivna intervjuerna analyserades, framträdde vissa temata och undertemata. Nästa steg bestod i att återvända till originalintervjuerna för att försäkra sig om att varje tema och undertema kunde observeras i alla intervjuer. Det kontrollerades också att all relevant information infångats i den tematiska kondenseringen. Ovan nämnda analysprocedur fortsatte tills inga nya temata framträdde och ytterligare fall därför inte tillförde ny information. "Mättnadspunkten"

Jag är iranier. Inget annat ord kan uttrycka min identitet bättre än detta värdefulla ord

nåddes efter 12 intervjuer.

Efter identifikationen av temata och undertemata vidtog en komparativ studie av varje intervjuprotokoll med avseende på varje tema. Det sista steget var att bestämma ett antal karakteristika, vilka skulle kunna användas som indikatorer för innebörden av pendlingsmönstret. I denna artikel tar vi endast upp vissa centrala temata, nämligen etnisk identitet, positiv ensamhet och jämförelse mellan två samhällen.

ANALYS OCH RESULTAT

Etnisk identitet; Att kombinera iransk identitet med nya värderingar

Ett tema som framträder i samtliga intervjuer är frågan om etnisk identitet. I det här fallet blev de intervjuade ställda frågan "Vem är Du?". Syftet var att få mer information om de intervjuades egen subjektiva uppfattning av sin sociala identitet.

I sitt svar på frågan nämnde alla intervjuade, utan undantag, "nationalitet", d.v.s. iranier, som den mest väsentliga komponenten i sin sociala identitet. Kön nämndes som den näst viktigaste komponenten, medan religion inte nämndes alls. En av de intervjuade (65-årig man) säger, angående detta:

Jag är iranier. Inget annat ord kan uttrycka min identitet bättre än detta värdefulla ord.

En annan (en 72-årig kvinna) betonar följande:

Jag är och jag kommer alltid att vara iranier. Jag kan ändra många saker i mitt liv, till och med min religion, men aldrig upphör jag att identifiera mig som en iranier. Det säger dock inte att jag tycker om allt i min kultur. I själva verket finns det en hel del saker i den iranska kulturen som jag inte alls tycker om. Men att vara iranier förutsätter inte att man accepterar alla delar av den iranska kulturen.

Det existerar en stark känsla av nationell tillhörighet bland de intervjuade. Det verkar som att den känslan förstärkts i denna grupp på grund av deras emigration. Detta är ett ganska vanligt fenomen bland invandrare. Då invandraren uppfattar sig som en främling i ett samhälle, tenderar han/hon att identifiera sig med de värderingar som skapats av det egna folkets unika historia. Men hur starkt invandraren kopplar sig till ursprungssamhällets värdesystem och i vilken utsträckning han/hon är kapabel att anamma vissa delar av värdsamhällets

Pendlandet förstärker, eller i vart fall upprätthåller, den etniska identiteten bland de intervjuade

kultur, beror av många faktorer. En diskussion kring sådana faktorer skulle dock föra oss långt från ämnet.

Pendlandet mellan ursprungslandet och värdlandet kan inte enbart betraktas som en indikator på existensen av en stark känsla av nationell tillhörighet, utan också som en bidragande faktor i detta avseende. Förfarandet får dem att känna sig som en icke-separerad del av "sitt folk". Denna känsla är viktig för deras konstruktion av sin sociala identitet. De kategoriserar sig själva som medlemmar i ett samhälle, det vill säga den iranska. Detta är betydelsefullt för deras inre integritet, då de inte betraktar sig själva som en integrerad del av värd-samhället. Inte heller betraktar svenskarna dem så. Vad deras sociala identitet på det subjektiva planet beträffar, baserar sig deras medvetande i själva verket på godtagandet av de faktorer vilka relaterar dem till en grupp, det vill säga iranier. Tyngdpunkten läggs här på likhet snarare än särskildhet. Studien visar att pendlandet förstärker, eller i vart fall upprätthåller, den etniska identiteten bland de intervjuade.

Positiv ensamhet; Att kombinera svensk ensamhet med iranskt umgänge

De intervjuade verkar inte lida av sin relativa isolering i Sverige. Även om de ger uttryck för vissa känslor av ensamhet och isolering i Sverige, klagar de inte över sin ensamhet. Det verkar som att de vänjer sig vid och till och med uppskattar den. Denna känsla av positiv ensamhet skänker dem en sorts lugn och ro. Med ett undantag uttrycker alla intervjuade sin tillfredsställelse med möjligheten till "lugn och ro" som finns i Sverige. De intervjuade betonar att denna ro har givit dem tillfälle att utvecklas andligt. En av de intervjuade (en 75-årig man) säger:

Jag tror inte att jag hade kunnat få tillfälle att tänka över frågor som meningen med liv och död utan den ro jag funnit i Sverige.

Den viktiga poängen här är de flesta intervjuades betoning på att de, trots det faktum att de uppskattar att vara omgivna av släkt och vänner medan de besöker ursprungslandet, till sådan grad blivit vana vid "lugn och ro" i Sverige, att de saknar detta efter att ha vistats en tid i Iran. Flera av de intervjuade sade att de efter någon månad önskar fara tillbaka till Sverige för att få

vara i fred en tid. En av de intervjuade (63-årig kvinna) säger:

De två första månaderna i Iran är underbara. Sedan kommer det ögonblick då jag börjar bli rastlös och motvillig att tillbringa all min tid med familjemedlemmar eller vänner. Jag saknar min lägenhet där jag brukade vara ensam och göra det jag önskade. Men jag övertygar mig genom att säga till mig själv att jag bara är här några månader. Jag vet att jag, när jag kommer tillbaka till Sverige, kommer att sakna min familj och mina vänner igen. Trots en sådan känsla så känner jag mig väldigt lycklig i Iran. Att ha sin familj och sina vänner omkring sig ger en känsla av trygghet, av att vara uppskattad och respekterad.

Det visar sig att pendlandet hos våra intervjupersoner bidragit till att uppfylla behovet att vara respekterade och uppskattade utan att därför förlora sitt oberoende och de perioder av lugn och ro som man behöver.

Jämförelse mellan två samhällen: att modifiera traditionella värderingar

Även om de intervjuade, på grund av otillräckliga kunskaper i det svenska språket, inte har adekvat kännedom om det svenska samhället, har de varit förmögna att notera vissa väsentliga kulturella skillnader rörande parrelationer. De intervjuade framlade en ganska dubbelbottnad syn på vissa delar av de förhärskande sexuella och könsmässiga relationerna i Sverige, såsom tidiga sexuella relationer bland tonåringar, sammanboende av ogifta och utomäktenskapliga relationer. Även om de har svårigheter att till fullo acceptera ovan nämnda mönster anser man att sådana beteenden kan vara acceptabla när det gäller relationer mellan svenskar. Men, eftersom deras landsmän socialiserats in i en helt annan kultur än den svenska, bör de ta sin kultur i beaktande innan de etablerar sådana relationer bland sig. Samtidigt framförs uppfattningen att de, trots det faktum att det inte är lätt för dem att acceptera sammanboende av ogifta, inte skulle försöka få något av sina barn att ändra sig om han/hon väljer en sådan typ av sammanboende. Man medger att världen har förändrats och fastslår att man måste se på den unga generationens sexuella relationer på ett annat sätt än vad man brukade göra i Iran. En av de intervjuade (en 68-årig kvinna) säger:

Pendlandet har bidragit till att uppfylla behovet att vara respekterade och uppskattade utan att därför förlora sitt oberoende och de perioder av lugn och ro som man behöver

Jag har inte någon negativ attityd gentemot unga generationers tidiga sexuella relationer. Även om det inte är acceptabelt inom ramen för vår kultur som vi är socialiserade in i, är det kanske inte fel. Tvärtom är det kanske rätt. Varje kultur har sitt eget sätt att se på sådana relationer. Jag accepterar till och med sammanboende av ogifta. Två av mina döttrar som lever i andra västländer lever med sina partners utan att vara gifta.

Men, de erkänner samtidigt att de har svårt att acceptera sina egna barnbarns, särskilt flickors, tidiga sexuella relationer. En av de intervjuade (en 72-årig kvinnan) säger:

Jag tycker att iranska tonåringar, särskilt flickor, borde respektera sina föräldrar och inte förgära dem.

När det gäller den vidsynta aspekten av ovan illustrerade dubbelhet är det intressant att notera att det, som vissa av de intervjuade hävdar, är *de* som övertygat sina vuxna barn att frigöra sina attityder kontra barnbarnens sexuella relationer. Problemet, såsom dessa äldre iranier berör det, är att deras barn inte varit i Iran på länge och därför inte har någon aning om hur de sexuella relationerna bland tonåringar förändrats under det senaste decenniet. En av de intervjuade (en 75-årig man) pekar på att:

Relationerna mellan pojkar och flickor i Iran är inte alls likadana som mina barn antar att de är. De har ibland en felaktig och inbillad bild av dessa relationer i Iran. I själva verket är det så att trots de inskränkningar som påläggs de unga i Iran, och kanske just därför, så etablerar dessa mycket friare relationer mellan sig än de unga brukade på Shahens tid.

Detta visar hur pendlingsförhållandet mellan ursprungsland och värdlandet påverkar de intervjuades perspektiv på det kulturella såväl som det sociala livet. Accepterande av vissa delar av de könsmässiga och sexuella relationerna i Sverige och en modifierad syn på sådana relationer mellan både svenskar och iranska invandrare, kan vara en indikator på hur den berörda gruppens syn gradvis förändras från traditionell sådan till en icke-traditionell. Detta sker delvis tack vare deras vistelse i ett samhälle som skiljer sig från deras eget och delvis tack vare pendlandet mellan sitt ursprungsland och värdlandet.

Alienation eller dubbla tillgångar?

Som tidigare nämnts har vi antagit att en minskande etnisk identitet, utan integration i värdssamhället, är ett tecken på alienation och rotlöshet - en kulturell disfiguration. Vi har också antagit att en ökande eller bibehållen etnisk identitet, med en tendens till en förändrad syn på ursprungskulturen och anammandet av nya värde- och beteendemönster, tyder på ett framgångsrikt

tillvaratagande av det bästa från två kulturer - En Double Asset-situation inkluderande kulturell transcendens. Dessa antaganden föranledde vissa frågor till våra data:

1. Har de intervjuade blivit integrerade i det nya samhället?

2. Har en förändring av den etniska identiteten uppstått och, om så är fallet, åt vilket håll; mot en minskning eller mot bibehållande/ökning?

3. Har de intervjuade förändrat sin syn på den egna kulturen?

4. Har de intervjuade anammat nya attityder eller beteendemönster?

Studien visar att de intervjuade *inte integrerats i det svenska samhället*. Våra intervjuer indikerar starkt att intervjupersonerna inte bara *har en stark iransk social identitet* utan också att *pendlandet mellan Iran och Sverige förstärker denna identitet*.

Det verkar vara så att vistelsen i Sverige, tillsammans med pendlandet mellan länderna också påverkat gruppens sociala och kulturella perspektiv. De intervjuade har visat en kapacitet att överträda sin kulturs begränsningar och dra fördel av både hem- och värdssamhällets kulturella karakteristika.

Man kan vanligtvis finna att invandrare, och då speciellt flyktingar som tvingats lämna sina länder eller inte varit där under lång tid, bibehåller sin kulturella identitet och vanligen uppskattar sina seder mer än de som lever i ursprungslandet. Det senare har exempelvis beskrivits bland svenskar som invandrade till Amerika i början av seklet. Detta är också giltigt för många iranska invandrare. Dock har de personer som vi intervjuat sällan någon utopisk eller nostalgisk bild av Iran, antagligen på grund av pendlandet mellan länderna. Deras perspektiv av situationen i Iran är således mer realistisk än hos andra som inte pendlar. Jämförelsen mellan de skilda egenskaperna hos de kulturer som de konfronterar i det dagliga livet, gör det möjligt för dem att varsebli de verkliga särdragen hos den kultur inom vilken de är socialiserade. Detta kan ha hjälpt dem att transcendera sin etniska kultur och vara vidsynta. *De intervjuade har också tvivelsutan utvecklat nya värderingar och mönster*, specifikt inkluderande större självständighet visavi familjen men också beträffande könsrelationer. Det finns inga tecken på förstelning i gamla attityder eller beteendemönster.

Diskussion

Vår analys leder oss till slutsatsen att de äldre iranska invandrare vi studerat representerar ett mönster med

kulturell transcendens och Double Assets snarare än ett mönster med kulturell disfiguration, alienation och rotlöshet. Icke-integrationen i det svenska samhället kan vid första anblicken tolkas som ett tecken på det senare men detta neutraliseras, som vi ser det, av den förstärkta iranska sociala identiteten, integrationen av nya värderingar och beteendemönster och den icke-utopiska bilden av det iranska samhället.

Förklaringarna till den positiva kulturella transcendensen och mönstret med Double Assets bland våra intervjuade kan finnas längs åtminstone tre linjer. En som fokuserar pendlingsmönstret som sådant, en andra som fokuserar säregenheterna hos de iranska intervjuade och den iranska kulturen och en tredje som fokuserar ett generellt utvecklingsperspektiv.

Det kan vara frestande att särskilt framhålla fördelarna med pendlandet som sådant, men vi kan inte bortse från vissa särdrag hos den etniska grupp till vilken de intervjuade hör, som kan ha bidragit till det positiva utfallet:

1. Det iranska samhället hade i ganska hög utsträckning "förvästligats" under Shahens regim. Den processen har till och med fortsatt efter den islamiska revolutionen. Det moderna livsstilmönstret har anammats av många medel- och överklassiranier, särskilt i de stora städerna. De intervjuade hör till dessa sociala grupper. Sålunda kan de själva, redan innan flyttningen till Sverige, ha anammat en del aspekter av det västerländska värdesystemet.

2. De flesta av de intervjuades barn flydde från Iran innan man där, efter den islamiska revolutionen, satte igång återinförandet av det traditionella levnadssättet. Många av dessa barn, vilka försöker distansiera sig från det traditionella iranska levnadssättet, har stor påverkan på sina äldre föräldrar.

3. Efter sina erfarenheter av katastroferna i samband med Islam som politisk makt har många iranier ifrågasatt vissa av sina kulturella övertygelser, vilka de tidigare sett som absoluta sanningar.

4. Det iranska tänkandets historia visar att iranier har haft stor kapacitet att anamma andra nationers kulturella och sociala system. Trots det faktum att de vanligen är stolta över den egna kulturen är de öppna att acceptera delar av de kulturer de möter.

Alla dessa faktorer kan ha hjälpt de intervjuade att vara öppensynta och utnyttja kulturen i det samhälle de lever i som invandrare.

Betraktar man det karakteristiska på individnivå förefaller utbildning och social bakgrund att spela en vik-

Mönstret var synligt hos alla intervjuade men mycket tydligare hos dem som är välutbildade och från högre samhällsklasser

tig roll. Mönstret med Double Assets och kulturell transcendens var klart synligt bland alla intervjuade med högre utbildning och från högre sociala grupper. Därmed inte sagt att den kulturella transcendensen uteslutande kunde observeras bland denna kategori av de intervjuade. Mönstret var synligt hos alla intervjuade men mycket tydligare hos dem som är välutbildade och från högre samhällsklasser.

Den tredje linje längs vilken den kulturella transcendensens mönster och situationen med dubbla tillgångar kan förstås är tolkningen i termer av livsloppsutveckling och mognad.

Med utgångspunkt från sina egna studier såväl som från andras teorier och observationer, hävdar Tornstam (1989) att mänskligt åldrande karakteriseras av en allmän potential mot gerotranscendens. Enkelt uttryckt är gerotranscendens en ändring av metaperspektivet, från en materialistisk och rationell syn på världen till en mer kosmisk och transcendent sådan, normalt följt av en ökad livstillfredsställelse. Liksom i Jungs teori om individuationsprocessen, betraktas gerotranscendens som det sista steget i en naturlig utveckling mot mognad och vidsynt vishet.

Många av de utmärkande dragen beträffande gerotranscendensutvecklingen är mycket lika Sufi-idéerna om självutveckling. Som Ahmadi & Ahmadi (1995) har visat kan vi exempelvis iakta en utveckling från fenomen-jaget till det kosmiska jaget bland Sufier. Enligt den Sufistiska föreställningen måste man skilja mellan det kosmiska jaget och det konventionella jaget. Det konventionella jaget är en produkt av kultur och miljö, med en rad olika deljag, såsom föräldrajaget, yrkesjaget och det etniska jaget, medan det kosmiska jaget, som betraktas som det sanna jaget, är ett jag som uppgår i en enhet med naturen, allt levande och med kosmos. Eftersom det konventionella jaget är begränsande och alienerar individen från det sanna jaget, naturen och andra människor, uppmuntrar Sufismen till att överskrida detta konventionella jag - inklusive den etniska identiteten - för att istället nå det kosmiska jagets enhet med allt.

Då Sufi-idéerna starkt har påverkat iraniernas tankes-

ätt (op.cit.) kan vi förmoda att det också av denna grund finns en kapacitet bland äldre iranska invandrare att genomgå en utveckling mot gerotranscendens och transcendera sin etniska identitets begränsningar och dra fördelar av både det egna samhällets och vård-samhällets kulturella karakteristika.

För att sammanfatta: De intervjuade var inte integrerade i det svenska samhället. Dock har de bibehållit eller förstärkt sin iranska integration och identitet, samtidigt som de har ändrat sin bild av vissa delar av den egna kulturen. Vi måste dra slutsatsen att den "Gamle Flygande Holländaren", åtminstone bland dessa intervjuade, inte representerar ett mönster med alienation och roflöshet, utan snarare ett mönster där de lyckas utnyttja det bästa från sin ursprungskultur och från vårdkulturen i det nya samhället.

Tillkännagivande

Detta arbete, som finansierats av Socialvetenskapliga forskningsrådet och den samhällsvetenskapliga fakulteten vid Uppsala universitet, har i hög grad stimulerats av seminarierna inom den socialgerontologiska gruppen vid sociologiska institutionen, Uppsala universitet. Den socialgerontologiska gruppen består av, förutom författarna, Gunhild Hammarström, docent; Marianne Winqvist, fil.kand., leg. psykolog.; Fern Scott, B.A., MSSs; Sandra Torres, B.A., MSSs, Peter Öberg, M.Sc.Soc. Torbjörn bildtgård, fil. kand; Sang-Hoon Ahn, B A.

Gruppens hemsida på internet: <http://www.soc.uu.se/research/gerontology.html>.

Tack också till "Den Äldre Iranska Människors Föreningen - PARS -" som varit behjälplig med att finna intervjupersoner.

REFERENSER

- Ahmadi F, Ahmadi N (1995): Iranian Islam and the Concept of the Individual. Uppsala University: Dept. of Sociology, Diss.
- Dowd J J, Bengtson V (1978): Aging in minority populations: An examination of the double jeopardy hypothesis, *Journal of Gerontology*, 33:427-436.
- Erikson E H (1950): *Childhood and Society*, New York: W.W Norton.
- Erikson E H (1982): *The Life Cycle Completed. A Review*. Rikan Enterprises Ltd.
- Erikson E H (1986): *Vital Involvement in Old Age*, New York: Northon.
- Jung C G (1930): 'Die Lebenswende', Lecture, Ges. Werke 8, Olten: Walter-Verlag, 1982.
- Litwin H (1995): The Social Networks of Elderly Immigrants: An Analytic Typology, *Journal of Ageing Studies*, 9(2): 155-174.
- Reinharz S, Rowles G D (1988): *Qualitative gerontology*, New York: Springer Publishing Company.
- Tornstam L (1989): Gero-transcendence; A Meta-theoretical Reformulation of the Disengagement Theory, *Aging: Clinical and Experimental Research*, 1(1):55-63 (Milano).
- Tornstam L (1994): Gerotranscendence - A theoretical and Empirical Exploration, in Thomas, L.E., Eisenhandler, S.A., eds., *Aging and Religious Dimension*, Westport: Greenwood Publishing Group.
- Tornstam L (1996): Gerotranscendence: The Contemplative Dimension of Aging, *Journal of Aging Studies*, in press.

Socialmedicinsk tidskrifts temanummer Flyktingmedicin

nr 9/95

Ur innehållet:

Leif Blomberg: **Vad vet vi idag om invandringen och framtidsperspektiven?**

AC Hermansson, T Timpka: **Tre perspektiv på ohälsa hos flyktingar**

Elisabeth Kjellden-Kragh: **Tvärkulturell familjebehandling på barnpsykiatrisk avdelning**

Monica Löfvander: **Kulturbundna syndrom bakom invandrares höga sjuktal?**

M Forslund, S Ekblad: **Det sociala nätverkets betydelse för hälsa bland invandrare/flyktingpatienter på en psykiatrisk mottagning**

Hans-Peter Södergaard: **Bemötande av extremt traumatiserade flyktingar**

Sirkku Paivärinne: **Att träna socialarbetare i att bemöta flyktingfamiljer**
m fl